

volunt ergo invenire; volunt igitur habere inventionem veritatis. At non inveniunt: sequitur eos non habere quod volunt; et ex eo sequitur etiam beatos non esse. At nemo sapiens, nisi beatus: sapiens igitur Academicus non est. Hic repente illi, quasi totum rapientes exclamaverunt. Sed Licentius attentius et cautius advertens timuit assensionem atque subjecit: Rapui quidem vobiscum, siquidem exclamavi illa conclusione commotus. Sed nihil hinc admittam in viscera, et partem meam servabo Alypio: nam aut simul eam mecum lambet, aut me admonebit cur non oporteat attingere. Dulcia, inquam, magis metuere Navigius deberet splene vitioso. Hic ille arridens: Plane, inquit, me talia sanabunt. Nam nescio quomodo contortum hoc et aculeatum, quod posuisti, ut ait ille, de melle Hymetio, acriter dulce est, nihilque inflat viscera. Quare totum etiam palato aliquantum remorso, tamen ut possum libentissime in medullas trajicio. Non enim video quomodo redargui possit ista conclusio. Prorsus nullo modo potest, inquit Trygetius. Quare gaudeo jamdiu cum illis me inimicitias suscepisse. Nam nescio qua impellente natura, vel (ut verius dicam) Deo, etiam nesciens quomodo refellendi essent, tamen eis nimis adversabar.

—

Ejusdem rei continuatio.

XV. Hic Licentius: Ego, inquit, illos nondum desero. Ergo, ait Trygetius, dissentis a nobis? Numquidnam, ille inquit, vos ab Alypio dissentitis? Cui ego: Non dubito, inquam, quin, si adesset Alypius, huic ratiunculæ cederet. Non enim tam absurde sentire poterat, ut aut beatus ille videretur, qui tantum bonum animi, quod ardentissime vellet habere, non haberet, aut illos nolle invenire veri-

tatem, aut eum qui beatus non sit esse sapientem: nam his tribus quasi melle, farre, atque nucleis, illud quod metuis gustare, confectum est. Ille-ne, inquit, huic tam parvæ puerorum illecebræ cederet, Academicorum tanta ubertate deserta, qua inundante hoc nescio quid breve aut obruetur, aut pertrahetur? Quasi vero, inquam, longum aliquid nos quæramus, præsertim adversus Alypium: nam non mediocriter parva ista esse fortia et utilia, satis sibi ipse de suo corpore argumentaretur. Tu autem, qui elegisti de absentis auctoritate pendere, quid aurum non probas? Utrum beatum non esse, qui quod vult non habet? An illos negas velle habere inventam veritatem, quam vehementer inquirunt? An videtur tibi quisquam sapiens non beatus? Prorsus beatus est, inquit, qui quod vult non habet, quasi stomachanter arridens. Quod cum juberem ut scriberetur? Non dixi, inquit, exclamans. Quod item cum annuerem scribi. Dixi, inquit. Atque ego semel præceperam, ut nullum verbum præter litteras funderetur. Ita adolescentem inter verecundiam atque constantiam exagitatum tenebam.

—

Disputationis primæ finis.

XVI. SED cum his verbis eum jocantes, quasi ad vendendam particulam suam provocarem, animadverti cæteros rei totius ignaros, sed scire cupientes quid inter nos solos tam jocunde ageretur, sine risu nos intueri. Qui mihi prorsus similes visi sunt, quod plerumque fieri solet, iis qui cum epulantur inter avidissimos rapacissimosque convivas, a rapiendo vel gravitate sese abinent, vel pudore terrentur. Et quia ego invitaveram, et magni cujusdam hominis personam, atque ut totum explicem,

veri hominis etiam in illis epulis invitatorem gerebam, sustinere non potui, commovitque me illa inæqualitas mensæ nostræ et discrepantia. Arrisi matri. Atque illa liberrime quod minus habebant, quasi de suo cellario promendum imperans: Jam dic nobis, inquit, et redde qui sint isti Academici, et quid sibi velint? Cui breviter cum exposuissem aperteque, ita ut nemo illorum ignarus abscederet: Isti homines, inquit, caducarii sunt, (quo nomine vulgo apud nos vocantur, quos comitalis morbus subvertit) et simul surrexit ut abiret; atque hic omnes læti ac ridentes interposito fine discessimus.

DISPUTATIO SECUNDÆ DIEI.

Quis Deum habeat eo modo ut beatus sit.

XVII. POSTRIDIE autem cum item post prandium, sed aliquanto quam pridie serius idem ibidemque consedissemus: Tarde, inquam, venistis ad convivium: quod vobis non cruditate accidisse arbitror, sed paucitatis ferulorum securitate, quod non tam mature aggrediendum visum est, quod cito vos peresuros putastis. Non multum enim reliquiarum credendum erat remansisse, ubi die ipso atque solemnitate tam exiguum repertum erat. Fortasse recte. Sed quid vobis præparatum sit, ego quoque vobiscum nescio. Alius est enim qui omnibus cum omnes tum maxime tales epulas præbere non cessat; sed nos ab edendo, vel imbecillitate, vel saturitate, vel negotio plerumque cessamus, quem manentem in hominibus beatos eos facere, inter nos heri, ni fallor, pie constanterque con-

venerat. Nam cum ratio demonstrasset eum beatum esse, qui Deum haberet, nec huic quisquam vestrum sententiæ restitisset, quæsitum est quisnam vobis videretur Deum habere. De qua re, si bene memini, tres sententiæ dictæ sunt. Nam parti placuit Deum habere illum, qui ea faceret quæ Deus vellet. Quidam autem dixerunt, quod is Deum haberet, qui bene viveret. Reliquis vero in eis Deus esse visus est, in quibus qui immundus appellatur, spiritus non est.

Quæstionis status.

XVIII. SED fortasse omnes diversis verbis unum idemque sensistis. Nam si duo prima consideremus, et omnis qui bene vivit, ea facit quæ vult Deus; et omnis qui ea facit quæ vult Deus, bene vivit; nec quidquam est aliud bene vivere, quam ea facere quæ Deo placeant, nisi quid vobis aliud videtur. Assentiebantur. Tertium vero illud paulo diligentius considerandum est, propterea quod ritu castissimorum sacrorum spiritus immundus, quantum intelligo, duobus modis appellari solet: vel ille qui extrinsecus invadit animam sensusque conturbat, et quemdam hominibus infert furorem, qui excludendo qui præsumunt, manum imponere vel exorcizare dicuntur, hoc est per divina eum adjurando expellere. Aliter autem dicitur spiritus immundus, omnis omnino anima immunda; quod nihil est aliud quam vitiis et erroribus inquinata. Itaque abs te quæro, tu puer, qui fortasse aliquanto serenior ac purgatiore spiritu istam sententiam protulisti, quis tibi videatur immundum spiritum non habere, ille-ne qui dæmonem non habet, quo vesani homines fieri solent, an ille qui animam suam a vitiis omnibusque peccatis mun-

davit? Is mihi videtur, inquit, immundum spiritum non habere, qui caste vivit. Sed castum, inquam, quem vocas? Eum-ne qui nihil peccat, an eum qui ab illicito tantum concubitu temperet? Quomodo, inquit, castus potest esse, qui ab illicito tantum concubitu abstinens sese, cæteris peccatis non desinit inquinari? Ille est vere castus, qui Deum attendit, et ad ipsum solum se tenet. Quæ verba pueri sicut dicta erant, cum conscribi mihi placuisset: Is ergo, inquam, necesse est ut bene vivat, et qui bene vivit necessario talis est, nisi quid tibi aliud videtur. Concessit cum cæteris. Ergo una est hic, inquam, dicta sententia.

Qui quærit Deum nondum Deum habet.

XIX. SED illud a vobis paululum quæro, velit-ne Deus ut homo Deum quærat? Dederunt. Item quæro numquidnam possumus dicere illum, qui Deum quærit, male vivere? Nullo modo, dixerunt. Etiam hoc tertium respondete: Spiritus immundus potest-ne Deum quærere? Negabant, aliquantum dubitante Navigio, qui postea cæterorum vocibus cessit. Si igitur, inquam, qui Deum quærit, id facit quod Deus vult, et bene vivit, et spiritum immundum non habet: qui autem Deum quærit, nondum habet Deum: non igitur quisquis aut bene vivit, aut quod vult Deus facit, aut spiritum immundum non habet, continuo Deum habere credendus est. Hic cum se cæteri concessionibus suis deceptos riderent, postulavit mater, cum diu stupida fuisset, ut ei hoc ipsum quod conclusionis necessitate intorte dixeram, explicando relaxarem atque solverem. Quod cum factum esset: Sed nemo, inquit potest pervenire ad Deum, nisi Deum quæsierit. Optime, inquam. Tamen qui adhuc quærit, nondum ad Deum per-

venit, etiamsi bene vivit. Non igitur quisquis bene vivit, Deum habet. Mihi, inquit, videtur Deum nemo non habere, sed eum qui bene vivit, habet propitium; qui male, infestum. Male igitur, inquam, hesterno die concessimus eum beatum esse, qui Deum habet. Siquidem omnis homo Deum habet, nec tamen omnis homo beatus est. Adde ergo, inquit, propitium.

Is-ne beati est qui Deum habet propitium?

XX. SALTEM, inquam, hoc inter nos satis constat eum beatum esse qui habet propitium Deum? Vellem, inquit Navigius, consentire: sed illum vereor qui adhuc quærit, præsertim ne concludas beatum esse Academicum, qui hesterno sermone vulgari quidem et male latino, sed apertissimo sane, ut mihi videtur, verbo caducarius nominatus est. Non enim possum dicere homini Deum quærenti adversum Deum esse: quod si dici nefas est, propitium erit, et qui propitium Deum habet, beatus est. Beatus ergo erit ille, qui quærit. Omnis autem quærens nondum habet quod vult. Erit igitur beatus homo qui quod vult non habet, quod heri nobis omnibus videbatur absurdum unde credebamus Academicorum tenebras esse dicussas. Quare jam de nobis Licentius triumphabit, mihi que illa quæ contra valetudinem meam temere accepi, has de me poenas exigere, quasi prudens medicus admonebit.

Hujus quæstionis solutio.

XXI. Hic cum etiam mater arrisisset: Ego, inquit Trygetius, non concedo continuo Deum adversari cui non sit

propitius; sed esse aliquid medium puto. Cui ego : Istum tamen hominem, inquam, medium, cui nec Deus propitius est nec infestus, Deum quoquo modo habere concedis? Hic cum ille cunctaretur: Aliud est, inquit mater, Deum habere, aliud non esse sine Deo. Quid ergo, inquam, aliud melius est, utrum habere Deum, annon esse sine Deo? Quantum, inquit, possum intelligere, ista est sententia mea : Qui bene vivit, habet Deum, sed propitium : qui male, habet Deum, sed adversum. Qui autem adhuc quærit, nondumque invenit, neque propitium neque adversum, sed non est sine Deo. Hæccine, inquam, vestra etiam sententia est? Hanc esse dixerunt. Dicite mihi quæso, inquam : Non vobis videtur esse homini Deus propitius cui favet? Esse confessi sunt : Non ergo, inquam, favet Deus quærenti sese homini? Responderunt : Favet. Habet igitur, inquam, qui Deum quærit, Deum propitium, et omnis qui habet Deum propitium, beatus est. Beatus est ergo et ille qui quærit. Qui autem quærit, nondum habet quod vult. Erit igitur beatus qui quod vult non habet. Prorsus, inquit mater, non mihi videtur beatus esse, qui quod vult non habet. Ergo, inquam, non omnis qui habet Deum propitium, beatus est. Si hoc cogit ratio, inquit, non possum negare. Ista igitur, inquam, distributio erit, ut omnis, qui jam Deum invenit, et propitium Deum habeat, et beatus sit : omnis autem, qui Deum quærit, propitium Deum habeat, sed nondum sit beatus. Jamvero quisquis vitiis atque peccatis a Deo se alienat, non modo beatus non sit, sed ne Deo quidem vivat propitio.

Reliqua ad alterum diem differuntur.

XXII. Quod cum placuisset omnibus : Bene habet, in-

quam, sed adhuc illud vereor, ne vos moveat quod jam superius concesseramus, miserum esse quisquis beatus non sit : cui consequens erit esse miserum hominem, qui propitium tenet Deum, quem adhuc Deum quærentem nondum diximus esse beatum. An vero quod ait Tullius, multorum in terris prædiorum dominos divites appellamus, omnium virtutum possessores pauperes nominabimus? Sed illud videte, utrum quomodo verum est, quod omnis egens miser sit, ita sit verum quod omnis miser egeat. Ita enim erit verum nihil aliud esse miseriam quam egestatem, quod me nunc cum diceretur laudare sensistis. Hoc autem hodie longum est ut quæramus, quare peto ne fastidio vobis sit ad istam mensam cras etiam convenire. Quod cum omnes se libentissime habere dixissent, surreximus.

DISPUTATIO TERTIÆ DIEI.

De questione pridie proposita dicendum.

XXIII. TERTIUS autem dies disputationis nostræ, matutinas nubes quæ nos cogebant in balneas dissipavit, tempusque pomeridianum candidissimum reddidit. Placuit ergo in pratuli propinqua descendere, atque omnibus nobis ubi commodum visum est considentibus, reliquus ita sermo pertractus est. Omnia pene, inquam, quæ interroganti mihi concedi a vobis valui, habeo ac teneo : quare hodierno die, quo possimus tandem hoc nostrum convivium aliquo intervallo dierum distinguere, aut nihil, aut non multum erit, ut opinor, quod mihi vos respondere necesse sit. Dictum enim erat a matre nihil aliud esse mi-

seriam quam egestatem, convenitque inter nos omnes, qui egeant, miseros esse. Sed utrum omnes etiam miseri egeant, nonnulla quaestio est, quam hesterno die non potuimus explicare. Hoc autem ita se habere, si ratio demonstraverit, perfectissime inventum est qui sit beatus; erit enim ille qui non eget. Omnis enim non miser, beatus est. Beatus est ergo qui egestate caret, si quam dicimus egestatem, eandem miseriam esse constituerit.

—
Quaestio status.

XXIV. Quid enim, ait Trygetius, non potest ex eo jam confici, omnem non egentem beatum esse, quo manifestum est omnem qui egeat esse miserum? Nam concessisse nos memini nihil esse medium inter miserum et beatum. Aliquid-ne, inquam, inter mortuum et vivum tibi medium videtur esse? Nonne omnis homo aut vivus aut mortuus est? Fateor, inquit, neque hic esse aliquid medium. Sed quorsum istud? Quia, inquam, etiam istud te fateri credo omnem, qui ante annum sepultus est, esse mortuum. Non negabat. Quid omnis qui ante annum sepultus non est, vivit? Non, ait, sequitur. Ergo, inquam, non sequitur, ut si omnis qui eget miser est, omnis qui non eget sit beatus, quamvis inter miserum et beatum, ut inter vivum et mortuum, medium nihil inveniri queat.

—
Miser est omnis qui eget. Sapiens porro aliquo non eget.

XXV. Quod cum aliqui eorum paulo tardius intellexissent, me id quibus potui verbis ad eorum sensum accom-

modatis aperiente atque versante: Ergo, inquam, miserum esse omnem qui egeat, dubitat nemo: nec nos terrent quaedam sapientium corpori necessaria. Non enim eis eget ipse animus, in quo posita est vita beata. Ipse enim perfectus est, nullus autem perfectus aliquo eget, et quod videtur corpori necessarium sumet, si affuerit: si non affuerit, non eum istarum rerum franget inopia. Omnis namque sapiens fortis est, nullus autem fortis aliquid metuit. Non igitur metuit sapiens aut mortem corporis, aut dolores, quibus pellendis vel vitandis vel differendis, sunt necessaria illa, quorum ei potest contingere inopia. Sed tamen non desinit eis bene uti, si ipsa non desunt. Verissima est enim illa sententia:

Nam tu quod vitare possis, stultum admittere est¹.

Vitabit ergo mortem ac dolorem quantum potest et quantum decet, ne si minime vitaverit, non ex eo miser sit quia haec accidunt, sed quia vitare cum posset, noluit: quod manifestum stultitiae signum est. Erit ergo ista non vitans, non earum rerum perpessione, sed stultitia miser. Si autem non valuerit evitare, cum id sedulo ac decenter egerit, non eum ista irruentia miserum facient. Etenim et illa ejusdem Comici sententia non minus vera est:

. . . . . Quoniam id fieri quod vis non potest,
Velis id quod possit².

Quomodo erit miser, cui nihil accidit praeter voluntatem? Quia quod sibi videt non posse provenire, non potest velle. Habet enim rerum certissimarum voluntatem, id est, ut quidquid agit, non agat nisi ex virtutis quodam praescripto et divina lege sapientiae, quae nullo ab eo pacto eripi possunt.

¹ Terent. in Eunuch. act. iv, scen. 7. — ² Id. in Andr. act. ii, scen. 10.

An omnis qui miser est, egeat.

XXVI. JAM nunc videte, utrum etiam omnis qui miser est egeat. Nam huic sententiæ concedendæ difficultatem illa res facit, quod multi in magna fortuitarum rerum copia constituti sunt, quibus ita facilia sunt omnia, ut ad eorum nutum præsto sit quidquid cupiditas poscit. Difficilis quidem ista vita est. Sed fingamus aliquem talem, qualem Tullius fuisse dicit Oratam. Quis enim facile dicat Oratam egestate laborasse, hominem ditissimum, amœnissimum, deliciosissimum, cui neque ad voluptatem quidquam defuit, neque ad gratiam, neque ad bonam integramque valetudinem? Nam et prædiis quæstuosissimis et amicis jocundissimis, quantum libuit, abundavit, et illis omnibus aptissime ad salutem corporis usus est, ejusque (ut breviter totum explicem) omne institutum voluntatemque omnem successio prospera consecuta est. Sed fortasse inquiet aliquis vestrum, plus illum quam habebat habere voluisse. Hoc ignoramus. Sed quod satis est quæstioni, faciamus eum non desiderasse amplius quam tenebat. Videtur-ne vobis eguisse? Etiamsi concedam, inquit Licentius, nihil eum desiderasse, quod in homine non sapiente nescio quomodo accipiam; metuebat tamen, erat enim vir (ut dicitur) ingenii non mali, ne illa omnia sibi, vel uno adverso impetu raperentur. Non enim magnum erat intelligere talia cuncta, quantacumque essent, esse sub casibus constituta. Tum ego arridens: Vides, inquam, Licenti, fortunatissimum istum hominem a beata vita ingenii bonitate impeditum. Quo enim erat acutior, eo videbat illa omnia se posse amittere: quo metu frangebatur, illudque vulgare satis asserebat: « Infidum hominem malo suo esse cor- » datum. »

Argumenti continuatio.

XXVII. Hic cum et ille et cæteri arrisissent: Illud tamen, inquam, diligentius attendamus, quia etsi timuit iste, non eguit: unde quæstio est. Egere est enim in non habendo, non in timore amittendi quæ habeas. Erat autem iste miser, quia metuebat, quamvis non egeret. Non igitur omnis, qui miser est, eget. Quod cum approbavisset cum cæteris etiam ipsa cujus sententiam defendebam, aliquantulum tamen addubitans: Nescio, inquit, tamen, et nondum plene intelligo, quomodo ab egestate possit miseria, aut egestas a miseria separari. Nam et iste qui dives et locuples erat, et nihil (ut dicitis) amplius desiderabat, tamen quia metuebat ne amitteret, egebat sapientia. Ergo-ne hunc egentem diceremus, si egeret argento et pecunia; cum egeret sapientia, non diceremus? Ubi cum omnes mirando exclamassent, me ipso etiam non mediocriter alacri atque læto, quod ab ea potissimum dictum esset, quod pro magno de philosophorum libris, atque ultimum proferre paraveram: Videtis-ne, inquam, aliud esse multas variasque doctrinas, aliud animum attentissimum in Deum? Nam unde ista, quæ miramur, nisi inde, procedunt? Hic Licentius lætus exclamans: Prorsus, inquit, nihil verius, nihil divinius dici potuit. Nam et major et miserabilior egestas nulla est, quam egere sapientia; et qui sapientia non eget, nulla re omnino egere potest.

Animi egestas.

XXVIII. Est ergo animi egestas, inquam, nihil aliud quam stultitia. Hæc est enim contraria sapientiæ, et ita